

ISSN 1849-8159

2017

DG JAHRBUCH

GODIŠNJAK NJEMAČKE ZAJEDNICE Vol. 24

GODIŠNJAK

NJEMAČKE
ZAJEDNICE

2017
Vol. 24

DG
JAHRBUCH

Izdavač:

NJEMAČKA ZAJEDNICA

Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek

DEUTSCHE GEMEINSCHAFT

Landsmannschaft der Donauschwaben in Kroatien, Essegg

Za izdavača

Zorislav Schönberger

Glavna urednica

mr. sc. Renata Trischler

Izdavački savjet

Ludwig Bauer (Zagreb), **dr. sc. Lidija Dujčić** (Zagreb), **doc. dr. sc. Marija Karbić** (Zagreb),**prof. dr. sc. Snježana Paušek-Baždar** (Zagreb), **dr. sc. Stanko Piplović** (Split),**dr. sc. Zlata Živaković-Kerže** (Osijek).

Recenzenti

dr. sc. Lidija Dujčić, **dr. sc. Vladimir Geiger**, **dr. sc. Vijoleta Herman Kaurić**, **dr. sc. Ivana Jukić**,**dr. sc. Ivan Jurković**, **dr. sc. Damir Karbić**, **dr. sc. Jasenka Kranjčević**, **dr. sc. Suzana Leček**,**dr. sc. Tihana Luetić**, **dr. sc. Zdravko Matić**, **dr. sc. Zlatko Miliša**, **dr. sc. Kristina Milković**,**dr. sc. Željko Pavić**, **dr. sc. Stanko Piplović**, **Filip Šimetin Šegvić**, **dr. sc. Ivica Šute**,**dr. sc. Zlata Živaković Kerže**

Adresa uredništva

Ribarska 1**31000 Osijek****Tel: 031/213-610****Fax: 031/213-611****E-mail: vdg.osijek@gmail.com****www.deutsche-gemeinschaft.eu**

Prijevodi sažetaka na njemački jezik

Elisabeth Klein, prof.

Grafička priprema

Zlatko Škrinjar

Tisak

Krešendo Osijek

UDK: 08:061.2

ISSN: 1849-8159

Mišljenja autora ne odražavaju nužno gledište uredništva.

Radovi objavljeni u "Godišnjaku Njemačke zajednice – DG Jahrbuch" dostupni su u bazama:

Portal znanstvenih časopisa - Hrčak (<http://hrcak.srce.hr/>) i na<http://deutsche-gemeinschaft.eu/djelatnost/godisnjak-jahrbuch/>

Zbornik radova "Godišnjak Njemačke zajednice – DG Jahrbuch" tiskan je uz financijsku potporu Savjeta za nacionalne manjine i Osječko-baranjske županije.

Das Buch "Godišnjak Njemačke zajednice – DG Jahrbuch" wurde Dank der finanziellen Unterstützung des Rates für nationale Minderheiten der Republik Kroatien und der Osijeker-Baranjaer Präfektur herausgegeben.

GODIŠNJK

NJEMAČKE ZAJEDNICE

2017 DG JAHRBUCH

Njemačka zajednica
Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek
Deutsche Gemeinschaft
Landsmannschaft der Donauschwaben in Kroatien, Essegg

SADRŽAJ / INHALT

Krešimir Belošević „Dobrodošli“ u Kneippova lječilišta <i>„Willkommen“ in die Kneippischen Heilbäder</i>	13
Dubravko Habek Francisca Szümerthinn – Artis Obstetriciae Magistra..... <i>Francisca Szümerthinn – Artis Obstetriciae Magistra</i>	33
Petar Kerže, Ljubomir Pribić Nijemci i Austrijanci utemeljitelji i članovi osječkih sportskih društava (I. dio) <i>Deutsche und Österreicher, Gründer und Mitglieder der osijeker Sportgesellschaften (Teil I)</i>	41
Zlata Živaković-Kerže Život određen sudskim procesom (Osvrt na obitelj Piller) <i>Ein von einem Gerichtsprozess bestimmtes Leben (Rückblick auf die Familie Piller)</i>	51
Arijana Kolak Bošnjak Der Lucifer – varaždinski list na njemačkom jeziku <i>Der Lucifer – ein varaždiner Blatt in deutscher Sprache</i>	71
Jasenska Kranjčević Studenti arhitekture u Beču i vizije turizma na hrvatskom Jadranu <i>Architekturstudenten aus Wien und Vorstellungen über den Tourismus an der kroatischen Adria</i>	87
Jure Kuić Herbert Hoffman (Duchcovo, 25. 12. 1914. – Split, 16. 1. 1985.) <i>Herbert Hoffman (Duchcovo, 25. 12. 1914 – Split, 16. 1. 1985)</i>	103
Suzana Leček Slavonski Nijemci - „najmanje poznati sunarodnjaci“. Stručne ekskurzije njemačkih studenata kao izvor za međuratnu povijest Slavonije..... <i>Slawoniendeutschen – „am wenigsten bekannte Landsleute“. Fachexkursionen der deutschen Studenten als Quelle zur Zwischenkriegsgeschichte Slavonien</i>	121
Marko Lovrić Mit Gott für Kaiser und Reich: Austrijski utjecaji na razvoj hrvatske kinematografije i filmske kulture do 1918. godine..... <i>Mit Gott für Kaiser und Reich: Österreichischer Einfluss auf die Entwicklung der kroatischen Kinematographie und Filmkultur bis 1918</i>	139
Anamarija Lukić, Miljenko Brekalo List „Narodna obrana“ o pitanju jezika u gradu Osijeku (1902. – 1914.) <i>Das Blatt „Narodna obrana“ über die Sprachenfrage in der Stadt Osijek (1902 – 1914)</i>	151
Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak Zaboravljena baština obitelji Pfeiffer i slikar Hugo Conrad von Hötzenndorf <i>Vergessenes Erbe der Familie Pfeiffer und der Maler Hugo Conrad von Hötzenndorf</i>	163
Ivan Peklić Doprinos Ljudmila Hauptmanna hrvatskoj historiografiji <i>Der Beitrag von Ljudmila Hauptmann zur kroatischen Historiographie</i>	189
Stanko Piplović Nadvojvoda Franz Ferdinand u Dalmaciji i Istri <i>Erzherzog Franz Ferdinand in Dalmatien und Istrien</i>	203
Ksenofont Ilakovac, Branko Hanžek Maksimilijan Konrad (1924. – 1980.), svjetski poznat elektroničar <i>Maksimilijan Konrad (1924 – 1980), weltbekannter Elektroniker</i>	231

Andrej Rodinis

Odjeljenja s njemačkim jezikom u odjelima pučkih škola u kotarima Vukovar, Vinkovci i Županja od 1929. do 1931. godine 243

Deutschsprachige Klassen in den Abteilungen der Volksschulen in den Kreisen Vukovar, Vinkovci und Županja von 1929 bis 1931

Filip Šimetin Šegvić

Fin de Siècle Zagreb i kulturni prijelazi u Habsburškoj Monarhiji druge polovice 19. stoljeća 265

Fin de Siècle Zagreb und Kulturübergänge in der Habsburger Monarchie der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Ivan Čosić Bukvin

Leopold (Seibl) Sajbl 283

Leopold (Seibl) Sajbl

Smiljana Lazić-Marinković

Gustav Baldauf, ravnatelj Obrtne škole i Građevno-stručne škole u Zagrebu (1914.-1920.) 291

Gustav Baldauf, Direktor der Handwerkerschule und der Bau-Fachschule in Zagreb (1914-1920)

Darko Mrkonjić

VITEZ SLAVONSKE RAVNI

(literarna interpretacija baštine habsburškog razdoblja u Slavoniji i turistička ne-mjesta) 303

RITTER DER SLAWONISCHEN EBENE

(literarische Deutung des Erbens der habsburger Zeit in Slawonien und touristischen Nicht-Orten)

Mirela Müller

Povezanost multimedija na razvoj kompetencija inozemnih studenata njemačkog jezika 315

Der Zusammenhang der Multimedia-Entwicklungs-kompetenz und ausländischen Studierenden der deutschen Sprache

Erwin Trischler

Franjo Folk – značajan donator Muzeju Slavonije 329

Franjo Folk – bedeutender Spender des Museums Slawoniens

Zoran Janjetović

Građa o Folksdojčerima u fondovima BIA-e u Arhivu Srbije 337

Stoff über die Volksdeutschen in den Beständen der Sicherheits- und Informationsagentur (BIA) im Archiv von Serbien

Marija Karbić

Neka svjedočanstva suvremenika o opsadi i padu Sigeta na njemačkom jeziku 343

Einige Zeugnisse der Zeitgenossen über die Belagerung und den Fall von Sziget in deutscher Sprache

Eduard Lacković

Kapelica sv. Roka u Valpovu 355

Die Kapelle des Hl. Rochus in Valpovo

Mihael Sučić

Naselje Veliškovci – primjer demografske promjene i sudbine Folksdojčera 371

Die Siedlung Veliškovci – Beispiel der demographischen Änderungen und des Schicksales der Volksdeutschen

Branislav Miličić, Jelena Červenjak Kmoniček

Novogodišnji koncert Bečkih filharmoničara na poštanskim markama Republike Austrije

unutar Filatelističke zbirke Muzeja Slavonije 381

Das Neujahrskonzert der Wiener Filharmoniker auf den Briefmarken der Republik

Österreich in der philatelistischen Sammlung des Museums Slawoniens

Nikša Nežirović

Nijemci i Austrijanci u Bosanskoj Posavini (Osvrt na Bosanski Šamac) 387

Deutsche und Österreicher in dem Bosnischen Savegebiet (Rückblick auf Bosanski Šamac)

Ludwig Bauer

Roman DOBA MJEDI Slobodana Šnajdera i književna produktivnost podunavskošvapske građe 399

Der Roman ZEIT DES MESSINGS/DOBA MJEDI von Slobodan Šnajder

und die literarische Produktivität des donauschwäbischen Stoffes

Dina Marković

Heineovo novelističko domišljanje Priča iz Zlatnog vola 409

Heines novelistische Ausdenken der Geschichten aus dem Goldenen Ochsen

PRILOZI 425

Branko Hanžek, Ivo Soljačić

Korisno društveno djelovanje Mattes ing. Hermana (Osijek, 17. lipnja.1909. – Zagreb, 2. veljače 1976.) 427

Nützliche gesellschaftliche Tätigkeit von Mattes Ing. Herman (Osijek, den 17. Juni 1909 – Zagreb, den 2. Februar 1976).

Stjepan Najman

Darko Kopf – mornar, sportaš i još ponešto 433

Darko Kopf – Seemann, Sportler und noch einiges

Zlatko Bender

Prikaz „Godine kulture 2016.“ (Osvrt na austrijsko – bosansko-hercegovačke kulturne veze) 437

Darstellung des „Jahres der Kultur 2016“ (Rückblick auf die österreichisch-bosnisch-herzegowinische Kulturverbindungen)

Vesna Schmee

Osuđeni bez krivice 443

Deutsche ohne Schuld verurteilt

IN MEMORIAM: Darko Varga 449

UPUTE 451

Doc. dr. sc. **Jasminka Najcer Sabljak**
jasminka.najcer@gmail.com
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Umjetnička akademija u Osijeku
Kralja Petra Svačića 1/F
31 000 Osijek

Silvija Lučevnjak, prof.
silvija@zmn.hr
Zavičajni muzej Našice
Trg Franje Tuđmana
31500 Našice

UDK: 323.15(497.5=112.2)(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 7.9.2017.
Prihvaćeno: 15.9.2017.

Zaboravljena baština obitelji Pfeiffer i slikar Hugo Conrad von Hötendorf

U tekstu se donosi kratka povijesti obitelji veleposjednika i trgovaca Pfeiffer, koji su došli iz Šoprona na prostore Istočne Hrvatske i Srijema. U raznim publikacijama su biografski podaci o članovima obitelji često krivo interpretirani, a njihov se veliki utjecaj na gospodarska i društvena zbivanja zanemario. Na osnovu dostupnih izvora rekonstruiran je mali dio njihove likovne baštine koja se danas nalazi u osječkim muzejima. Osobit doprinos istraživanju je pronalazak i valorizacija do sada nepoznatog pejzaža uglednog slikara Huga Conrada von Hötendorfa koji je nakon Drugoga svjetskoga rata nestao iz Pfeifferove baštine no putem njihovih nasljednika ponovo je vraćen u Hrvatsku.

Ključne riječi: *Obitelji Pfeiffer, Osijek, likovna baština, Hugo Conrad von Hötendorf*

Uvodno

U nizu zaboravljenih osoba njemačkog ili austrijskog porijekla koje su svojim djelovanjem obilježile dio povijesti Istočne Hrvatske nalaze se i članovi obitelji veleposjednika i trgovaca Pfeiffer od kojih su neki zaslužili i plemićke titule. Tek će dobri poznavatelji gospodarskih prilika ovoga područja s kraja 19. i početka 20. stoljeća imati predodžbu o značaju kojeg je obitelj Pfeiffer imala na razvoj gospodarstva, a posebno uzgoja stoke. No, kod starijeg stanovništva još uvijek je živo sjećanje na svinje „fajferice“, koje su uzgojene upravo na posjedu ove obitelji nedaleko Osijeka. Tako je u kolektivnom pamćenju ipak sačuvana memorija na ovu obitelj, čija je baština gotovo potpuno i nepravedno zaboravljena.

S obzirom da je obitelj Pfeiffer svojim posjedima pokrivala područje Istočne Slavonije i Srijema, odnosno teritorij koji je obilježila i povijest rumsko-retfalacke grane obitelji Pejačević, prvi poticaj za istraživanje ove teme dao je autoricama gospodin Ratko Racković (1946. – 2017.), dugogodišnji suradnik Zavičajnog muzeja Ruma (Republika Srbija) i autorica ovoga rada tijekom pripreme za izložbu „Likovna baština obitelji Pejačević“ (Muzej likovnih umjetnosti u Osijeku, 2013.). Njemu je bila poznata činjenica da su Pfeifferi dugi niz godina bili zakupnici pustare Višnjevci u okolici Rume. Daljnji impuls za istraživanje ove obitelji došao je zahvaljujući informaciji gospodina Nikole ml. baruna Adamovića, koji u svom posjedu ima umjetninu osječkog slikara Huga Conrada von Hötendorfu iz ostavštine obitelji Pfeiffer, a koja nikada do sada nije objavljena niti valorizirana.¹

Stjecajem navedenih okolnosti pristupile smo prikupljanju dostupnih informacija o Pfeifferovima, no kako u Hrvatskoj ne živi nitko od članova ove obitelji, a arhivska i publicirana građa o njima vrlo je oskudna, u radu se taj nedostatak pokušao nadopuniti i prikupljanjem informacija od osoba koje se sjećaju članova ove obitelji.² Poseban problem kod istraživanja bila je činjenica da je na prijelomu 19. i 20. stoljeća u Osijeku živjelo nekoliko obitelji istoga prezimena, no različitoga porijekla, pa i vjeroispovijesti (katolici, židovi). Ovo je prezime i danas zastupljeno u popisima osječkog stanovništva, pa je početkom 21. stoljeća ime *Pfeifer* nosilo 16 osoba, dok je oblik *Pfeiffer* imalo 8 osoba.³

¹ Autorice rada zahvaljuju g. Nikoli st. barunu Adamoviću i njegovom sinu, Nikoli ml. barunu Adamoviću koji su omogućili uvid i snimanje umjetnine te nam prosljedili razne informacije vezane uz obitelj Pfeiffer.

² Posebnu zahvalnost autorice rada duguju gospodinu Krsti pl. Knobloču, čija je obitelj prije Drugoga svjetskog rata prijateljela s Pfeifferima u Osijeku. On nam je pružio vrijedne informacije i fotografije za potrebe ovoga rada. Također zahvaljujemo kolegi Danielu Zecu iz Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku koji nam je ustupio važne informacije i fotografije vezane za obitelji Pfeiffer, koje je dobio od njihovih nasljednika. Među tim materijalima nalazi se i rukopis obiteljskog stabla, koji je bitno dopunio do sada poznate biografske podatke.

³ *Hrvatski prezimenik: pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*, sv. 3 (prii. Franjo Maletić i Petar Šimunović), Zagreb 2008., 462.

Nakon uvida u dostupno arhivsko gradivo, publicirane podatke i informacije dobivene od nasljednika Pfeifferovih te osoba koje su imale kontakte s članovima obitelji Pfeiffer, složen je nacrt obiteljskog stabla koji još uvijek ima brojne nedostatke, odnosno nesigurnosti i manjkavosti, no bez kojeg je gotovo nemoguće pratiti povijesni razvoj obitelji, a posebno njene veze s Osijekom. Stoga ga na ovome mjestu objavljujemo kao podlogu za konačnu verziju koja bi trebala uslijediti nakon dodatnih istraživanja:

A1) Matthias (Weidhofen, 1773. – 1862.)

∞ Anna Maria Witzmann

B1) Anna (1798. – 1866.)

∞ Anton Prettenhofer

B2) Peter, od 1873. plem. titula von Tája

∞ ?

C1) Kalman

∞ Maria udova Flandorfer rođ. Bauer

B3) Leopold (1804. – Šopron, 1868.)

∞ Helene Perczel (? - oko 1835.)

∞ Josefa Alt

C1) Karl Leopold (Šopron, 1834. – Beč, 1913.)

∞ Julijana (Ana) Guldner (Szolnok, 1840. – Beč, 1911.)

D1) Marija (Osijek, 1858. – Osijek, 1858.)

D2) Karl Leopold (Osijek, 1859. – Osijek, 1859.)

D3) Leopold Franz (Osijek, 1860. – 1913.)

∞ Terezija Jäger (Osijek, 1868. – Beč, iza 1913.)

E1) Koloman / Kalman (Osijek, 1888. – Beč, oko 1915.)

∞ Meta?

E2) Erwin (Osijek, 1889. – nakon 1920.)

∞ Terezija Sokoray?

F1) Rudolf (1920. - ?)

∞ Eva M. Skora

G1) Monika (r. 1949.)

G2) Claudia (r. 1953.)

G3) Nicholas (r. 1955.)

D4) Marijana (1862. - ?)

∞ Adam von Reisner (Osijek, 1855. – Osijek, 1939.)

∞ A. Schulz

D5) Rudolf (Osijek, 1864. – Osijek, 1864.)

C2) Felix (Šopron, 1836. – Šopron, 1897.)

∞ Marija rođ. Baumgärtner (oko 1845. – oko 1910.)

D1) Felix (Šopron, oko 1863. – 1914.)

∞ Irma Margit Manninger (Šopron, 1882. – 1930.)

- E1) Felix (Šopron, 1901. - ?)
 - ∞ Lenke von Littke (1902. - ?)
 - F1) Maria (1926. - ?)
 - F2) Eleonora (1928. - ?)
 - ∞ H. von Dukavics
- E2) Margit (Šopron, 1903. - ?)
 - ∞ István von Brázay
- D2) Irena / Irma Maria (1864. - ?)
 - ∞ Julius Pfeiffer
 - ∞ Gabriel pl. Löskay
- D3) Konrad (1865. - Osijek, 1935.)
 - ∞ M. Wernigg (1876. - 1940.)
- D4) Helena / Ilka (1870. - 1951.)
 - ∞ Béla von Felix
 - ∞ Béla von Vaghy (Wagner)
- D5) Otto (1881. - Osijek, 1933.)
 - ∞ Irena (Osijek, 1891. - München, oko 1970.)
 - E1) Marija (Osijek, ? - Budimpešta, nakon 1945.)
 - ∞ Franz Ertl
 - E2) Gabor (Osijek, 1918. - Kolumbija, oko 1983.)
 - ∞ Gita Šeper (Osijek, 1912. - Kolumbija, 1995.)
- C3) Leopoldina
 - ∞ Carl Pfeiffer
- B4) Matthias (1810. - 1892.)
 - ∞ Aloisia Bauer (? - 1883.)
 - C1) Julius
 - ∞ Irena / Irma Maria Pfeiffer (1864. - ?)
 - D1) Nikolaus (1887. - ?)
 - C2) Mathias
 - C3) Ladislaus

Obitelj Pfeiffer i grad Šopron

Obitelj Pfeiffer došla je u Osijek iz Šoprona, grada na sjeverozapadu današnje Republike Mađarske, koji je usko vezan uz povijest ugledne slavonske plemićke obitelji Pejačević.⁴ Jesu li Pejačevići utjecali na dolazak obitelji Pfeiffer na prostore Slavonije i Srijema ostaje otvorena tema za istraživanje. Poznato je da su Pfeifferi u Šopron došli sa sjevera današnje Austrije, iz mjesta Weidhofen an der Thaya, kao i još nekoliko drugih istaknutih šopronskih obitelji, koje su u ovome mjestu tijekom 19.

⁴ Pajrić Franjo, „Pejačevići i grad Šopron“, *Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe*, Osijek 2013., 278-280.

stoljeća stekle pravo građanstva te utemeljile krug vrlo uglednih i bogatih trgovaca koji su se bavili unosnom trgovinom stokom, prvenstveno svinjama. Može se govoriti o pravim trgovačkim „dinastijama“, jer su ovaj lukrativni posao razvijali kroz nekoliko generacija, a međusobno se jačali ženidbenim vezama i ortačkim ugovorima. Među njima najistaknutije mjesto zauzimaju obitelji Pfeiffer, Baumgärtner i Bauer.⁵

Šopron je početkom 19. stoljeća razvijao trgovinu stokom u sklopu opće konjunktura toga tržišta, koje je svoj vrhunac doseglo u razdoblju od 1860. do 1882., kada je broj prodane stoke (gotovo u potpunosti svinja) dosegao oko 600.000 komada. To je Šopron smjestilo na drugo mjesto u Ugarskoj, iza mjesta Kőbánya (danas dio Budimpešte), u kojem se godišnje prodavalo oko 3,5 miliona svinja, najviše u Europi i svijetu. S obzirom da su nakon izbijanja rata za nezavisnost Grčke (1821. - 1829.) bili prekinuti tradicionalni putovi kojima se s juga Europe dobavljala stoka, trgovci su potražili nova područja, među kojima su istaknuto mjesto zauzimala tržišta današnje istočne Hrvatske (posebno Posavine i Srijema), Bosne, Srbije, Bugarske i Rumunjske.⁶ Odabir Osijeka kao mjesta u kojem su se mogli organizirati i nadgledati trgovački poslovi bio je logičan, s obzirom na njegovu poziciju istaknutoga prometnoga i trgovačkoga čvorišta iz kojega su poduzetnici lako dolazili u kontakt s potencijalnim prodavačima stoke, a razvoju trgovine doprinosa je i razvoj željezničke mreže te organizirani plovni putovi, prvenstveno Dravom i Dunavom. Kupljena stoka tako se dopremala u Šopron i onda prodavala na tržišta središnje Europe, najviše Beča i Praga. Utemeljiteljem trgovačke „dinastije“ obitelji Pfeiffer smatra se Matthias (Matija) Pfeiffer stariji (1773. - 1862.), koji je imao više djece od kojih su nam poznata imena jedne kćeri i trojice sinova. Njegov uhodani trgovački posao nastavili su sinovi Leopold (1804. - 1868.) i Matthias (Matija) mlađi (1810. - 1892.). Koliki je ugled imala obitelj Pfeiffer pokazuje i činjenica da je njihov brat Peter Pfeiffer godine 1848. obnašao dužnost šopronskog gradonačelnika, a 1873. stekao i plemićku titulu s predikatom von Tája. Matija mlađi nastavio je očeve poslove u Ugarskoj, a dvojica njegovih sinova također su stekli plemićku titulu s predikatom von Ikva.

Za povijest Pfeiffera u Osijeku presudna je činjenica da su Leopoldovi sinovi, odnosno polubraća iz njegova dva braka, Karl Leopold (1834. - 1913.) i Felix (1836. - 1897.), uspješno nastavili očeve poslove na tržištu Slavonije i Srijema te postepeno akumulirani kapital stečen trgovinom svinjama ulagali u kupovinu zemljišta na ovim područjima. Ovo je bilo presudno za daljnji prosperitet obitelji, posebno nakon što je krajem 19. stoljeća rapidno opala trgovina svinjama u Šopronu, jer se glavna tržnica

⁵ Horváth Zoltán, „Wie aus Waidhofener Schweinehändlern vermögende Bürger von Sopron (Ödenburg) und ungarische Grundbesitzer wurden“, *Burgenland in seiner pannonischen Umwelt* (Festgabe für August Ernst), Eisenstadt 1984., 162-186.

⁶ Živaković Kerže Zlata, *S tradicionalnih na nove puteve: trgovina, obrt, industrija i bankarske ustanove grada Osijeka na prijelazu stoljeća od godine 1868. do 1918.: Prilozi za gospodarsku povijest grada Osijeka*, II. dio, Osijek 1999., 11.

preselila u Bečko Novo Mjesto. Nakon uvida u dostupne biografske podatke može se zaključiti da je Karl Leopold neposredno nakon vjenčanja stalno boravio u Osijeku, gdje su mu se radala djeca, a stanovao je u Donjem gradu, dok je njegov brat Felix ipak nastavio poslovati pretežno iz Šoprona, no njegovi su nasljednici kasnije s Osijekom imali sve jače veze.⁷ U daljnjem tekstu pratit ćemo povijest ovih obitelji, prvenstveno u kontekstu njihove veze s istočnom Slavonijom i Srijemom.

Obitelj Karla Leopolda Pfeiffera

Iako je Karl Leopold Pfeiffer rođen u Šopronu (1834. godine), cijela se njegova karijera odvijala na prostoru Slavonije i Srijema. Potvrdu da je njegova obitelj već sredinom 19. stoljeća stanovala u osječkom Donjem gradu pronalazimo i u činjenici da su njegova rano preminula djeca sahranjena na donjogradskom groblju, odnosno kasnije u Kapeli Pleban-Pfeiffer: kći Marija (umrla 11. svibnja 1858.) te sinovi Karl Leopold mlađi (umro 1. prosinca 1859.) i Rudolf (umro 1. listopada 1864.). Ovdje će biti sahranjena i njegova supruga Julijana (umrla 3. siječnja 1911.), o čemu svjedoči i nadgrobna ploča od crnoga mramora koja je postavljena na unutrašnjem zidu ove kapele. Pravo sahrane u ovome prostoru Pfeifferovi su ostvarili preko Julijane (Anne) Pfeiffer rođene Guldner, koja je rođakinja Anne Pleban rođene Guldner (umrla 1854.), iz čije se zaklade izgradila ova kapela nad suprugovim i njenim grobom. U povijesti sakralne arhitekture Slavonije kapela zauzima istaknuto mjesto, jer je jedna od najranijih historicističkih građevina, a projektirao ju je vukovarski arhitekt Felix Streim. Kapela je podignuta pod titularom Uznesenja svetog križa, u razdoblju od 1869. do 1870.⁸ Kasnije je u kapeli ili njenoj neposrednoj blizini sahranjen i Konrad plemeniti Pfeiffer (umro 21. travnja 1935.), nećak Karla Leopolda (sin njegovog polubrata Felixa), čije je ime dopisano na ploči u unutrašnjosti, ali ima i posebnu nadgrobnu ploču na vanjskom zidu kapele. Iako je Karl Leopold preminuo u Beču (1913.), njegovi su posmrtni ostaci navodno također sahranjeni u ovoj kapeli, no takvoga zapisa nema na nadgrobnoj ploči.

Karl Leopold i njegov polubrat Feliks zakupljivali su, a onda i otkupljivali, od Ladislava i Bele baruna Adamovića Čepinskih dijelove njihovog Čepinskog vlastelinstva, pa su tijekom druge polovice 19. stoljeća na tim prostorima započeli intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. U tekstu koji je objavljen povodom smrti Karla Leopolda spominju se njegova uspješna gospodarstva u okolici Osijeka: Orlovnjak, Bezenica, Belin dvor i Bamoćin ili Ovčara.⁹ Na ovim se gospodarstvima (pustarama) posebno istaknuo kao uspješan uzgajivač podolskih goveda i svinja. O značaju njegovih uzgojnih i trgovačkih poduhvata rječito govori tekst o stanju uzgoja svinja 1880-ih godina na osječkom području: „Svinje se u cijelom ovokomorskom okružju usljed velikog

⁷ *Zavičajnici grada Osijeka 1901. – 1946.* (priredili Stjepan Sršan i Vilim Matić), Osijek 2003., 617.

⁸ Damjanović Dragan, „Historicističke katoličke grobljanske kapele u Osijeku“, *Analitički rad u Osijeku* 22, Osijek 2006., 155-179.

⁹ *Gospodar: organ Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva kao središnje zadruge u Osijeku*, Osijek 1913., 38.

priroda na žiru i kukuruži svuda goje. U najvećem dielu su iste domaće pasmine, i to izvrstne, kao što su sriemska (budjanovačka) i doljno posavska. U dolnjoj Slavoniji su naizvrstnije svinje u *Tenju* i okolici. U gornjem dielu posavine i ugarskih predjelih drže se i pasmine podređene vrstnoće. Racionalnim tovljenjem svinja bave se, osim nekih veleposjednika i zakupnika, njevoja napose za veliku trgovinu uređeno tovilista. Od takovih osobito su spomena vrijedna tovilista *g. Drag. Leop. Pfeiffera* u Osieku, koji je na svojih vlastitih i zakupljenih dobrih ne samo vrlo znamenito gojenje svinjah uređio, nego on i najširju trgovinu sa polu i puno utovljenim svinjama tjera; njegova tovilista ne samo da snabdiju veći dio dnevnih tržišta u Budimpešti i Beču, nego ova tovilista podržavaju i vrlo znatnu trgovinu u inozemstvo, osobito pako u Njemačku. Najveća su *Pfeifferova* tovilista u *Osieku*, *Rumi* i *Zemunu*, te u Ugarskoj u *Steinbruchu* i u *Šopronu*. Osim tih imade i nekoliko manjih tovilista u raznih za trgovinu zgodno situiranih mjestih.“¹⁰

U ovome je odlomku jasno istaknuto da osim zemlje u okolici Osijeka (najviše oko Tenje) Karl Leopold ima i niz drugih posjeda, neke i u Ugarskoj, gdje su mu u poslovima sigurno pomagali članovi obitelji. Naravno, tovilista nisu mogla biti u gradskim sredinama, već u njihovoj bližoj ili daljoj okolici, gdje su Pfeifferi podigli niz pustara s raznim stambenim i gospodarskim zgradama. Na primjer, posjedi Orlovnjak i Bezenica imali su oko 6.000 hektara oranice, a posjedi Belin dvor s Bamoinom (Ovarom) imao je oko 1.000 hektara zemljišta.¹¹ Pfeiffer je zapadno od Rume imao u dugogodišnjem zakupu pustaru Višnjevci, koja je bila dio Odescalchijevog posjeda sa sjedištem u Iloku. Na toj pustari članovi obitelji Pfeiffer povremeno su boravili u prostranoj stambenoj zgradi koja dimenzijama i kvalitetom gradnje predstavlja tzv. dvor, a u „narodnom stilu“ ju je projektirao Herman Bollé (1845. – 1926.).¹² Zbog niza analogija moguće mu je pripisati još jedan stambeni objekt na nedalekom Odescalchijevom posjedu Ravna, čime se može zaokružiti značajan opus ovoga graditelja u Srijemu.¹³

Osim istaknute trgovačke aktivnosti, koja je bila usmjerena na otpremanje velikih količina svinja s područja Slavonije i Srijema prema tržištima ugarskih, austrijskih, pa i njemačkih gradova, na Pfeifferovom je gospodarstvu posebna pažnja bila usmjerena na uzgoj posebne vrste crne slavonske svinje, o kojoj se već krajem 19. stoljeća pisalo sljedeće: „Većih rodova sriemske krmadi ima u Slavoniji na latifundijama grofova Jankovića, Pejačevića, Eltza i dr. Ima tu najpače liepih torova malim zadovoljne budjanovičke plešine, koja se smatra za pašu najboljom. Konačno moramo iztaći krmad *g. Pfeiffera*, gojenu u Orlovinjaku kod Osieka, koja se god. 1885. na budimpeštanskoj

¹⁰ *Izvišće trgovačko-obrtničke komore u Osijeku (...)* do konca godine 1881., Osijek 1882., 44-45.

¹¹ Sršan Stjepan, „Doprinosi slavonskih vlastelinstava od kraja 17. stoljeća procesu europskih integracija“, *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, br. 3 (ur. Pavo Živković), Osijek 2008., 107-108.

¹² Damjanović Dragan, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb 2013., 632-633.

¹³ Najcer Sabljak Jasminka, *Likovna baština kneževa Odescalchi – od Lombardija i Rima do Iloka*, Osijek 2015., 52-53.

izložbi poprieko svim poznavacima vrlo svidjela.“ Riječ je o tzv. „fajferici“, kako se prema vlasniku imanja prozvala u stručnim krugovima, ali i općenito u narodu. Crna slavonska svinja je autohtona hrvatska pasmina nastala križanjima još 1860-ih na Pfeifferovim posjedima, a bila je bolja od tadašnjih pasmina prije svega u pogledu ranozrelosti, plodnosti te u boljoj mesnatosti. Zapažena je 1873. na bečkoj, a zatim i ostalim velikim izložbama. Nekada je „fajferica“ bila najraširenija pasmina na području Slavonije, ali je s vremenom gubila na značaju i gotovo nestala. No, s obzirom da je crna slavonska svinja izuzetno otporna na bolesti i ima meso izvrsne kakvoće, pogodno za preradu u tradicijske suhomesnate proizvode, suvremena se slavonska svinjogojska proizvodnja danas opet okreće prema ekstenzivnom sustavu držanja ovakvih svinja, posebno na manjim obiteljskim gospodarstvima.¹⁴

Svoju uključenost u gospodarska i društvena kretanja sredine u kojoj je živio Karl Leopold je potvrdio i svojim dugogodišnjim članstvom u nekoliko važnih udruženja. Bio je utemeljiteljni član (jedan od onih koji su financijski najviše doprinikli njegovom radu) *Slavonskog gospodarskog društva u Osijeku*, koje je započelo s radom 1875. godine, a 1911. godine bilo preustrojeno u *Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo kao središnju zadругu u Osijeku*.¹⁵ Godine 1878. bio je član Upravnoga odbora ovoga Društva.¹⁶ Bio je i aktivan član *Trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju*, u okviru koje je bio predsjednik Društva za uređenje Vuke i uspješno izveo značajan projekt isušivanja velike močvarne površine uz Vuku krajem 19. stoljeća. Ovu aktivnost moramo sagledavati i u svjetlu činjenice da su Pfeifferova dobra imala veliku korist od toga pothvata. Bio je i jedan od osnivača osječkog *Union – parnoga mlina*. Poznata su i njegova filantropska nastojanja, pa se primjerice navodi da su nakon održane izložbe 1885. godine u Budimpešti braća Pfeiffer iz Osijeka dala Gradu Osijeku svotu od 700 franaka u zlatu, koju su dobili kao nagradu za tovljeno blago, s ciljem da se upotrijebi „na ubožke svrhe“.¹⁷ Na značajnoj Gospodarskoj i šumarskoj te gospodarsko-obrtničkoj izložbi u Osijeku, koja je održana od 20. kolovoza do 22. rujna 1889. godine, također je s Felixom dao značajne novčane

¹⁴ Kuharić Darija, Vinaj Marina, Margeta Vladimir, „Black slavian pig - the traces of cultural heritage in eastern Croatia = Crna slavonska svinja - tragovi kulturne baštine u istočnoj Hrvatskoj“, 6. međunarodni znanstveni simpozij *Gospodarstvo istočne Hrvatske - vizija i razvoj*, u *Osijeku*, 25.-27. svibnja 2017. = 6th international scientific symposium *Economy of eastern Croatia - vision and growth*, *Osijek*, 25th - 27th May 2017, (urednica Anka Mašek Tonković), *Osijek* 2017., 80-89.

¹⁵ *Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku : 1875. - 1900. : historički i statistički podaci o 25-godišnjem društvenom radu*, I. svezak (priredio Gjurio pl. Ilić), *Osijek* 1900., VIII.

¹⁶ *Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku : 1875. - 1900. : historički i statistički podaci o 25-godišnjem društvenom radu*, I. svezak (priredio Gjurio pl. Ilić), *Osijek* 1900., 5.

¹⁷ *Zapisnici Grada Osijeka : 1876. - 1886.* (priř. Stjepan Sršan), *Osijek* 2006., 525.

nagrade najboljim uzgajivačima stoke.¹⁸ Poznat je i podatak da je 1901. godine utemeljio zakladu koja je trebala stipendirati jednoga studenta Više gospodarske škole u Beču.¹⁹

Sva ova nastojanja i uspjesi doveli su godine 1885. do dobivanja odlikovanja viteza Reda Franje Josipa. Godine 1901. Karl Leopold je stekao ugarski plemićki naslov „von Orlovnjak“ („plemeniti od Orlovnjaka“), a 1908. stekao je i nasljednu barunsku titulu.²⁰ Plemićki predikat odabran je prema njegovom najznačajnijem dobru Orlovnjak u blizini Tenje. Inače, na ovome je posjedu Karl podigao i kuriju, okruženu pejzažnim perivojem.²¹ Svoju udomaćenost u osječkoj sredini potvrdio je i kroatiziranjem svoga imena, pa se u raznim dokumentima umjesto njemačke inačice imena Karl javlja hrvatski oblik Dragutin. To se događa i s imenom njegovoga brata Felixa, koji u nekim dokumentima postaje Srećko.

Obitelj Pfeiffer imala je visoku prizemnicu u Osijeku u Donjem gradu na Vukovarskoj cesti, istočno od Riječke ulice s ograđenim vrtom i parkom pred kućom.²² U maticama rimokatoličke župe u Donjem gradu nalazimo upise njegovih sinova Karla Leopolda mlađega (1859.) i Leopolda (1860.) te unuka Kolomana (1888.) i Erwina (1889.).²³ Ovi nam podaci govore da je obitelj Pfeiffer do kraja 19. stoljeća vjerojatno živjela u Donjem gradu ili na nekom od posjeda u blizini Tenje, jer su i ta mjesta bila u nadležnosti Donjogradskoga župnoga ureda. Karlov sin Leopold trebao je nastaviti očeve gospodarske, trgovačke i društvene aktivnosti. Tome je trebala pridonijeti i njegova ženidba 1886. godine s Terezijom Jäger, kćerkom jednog od najbogatijih Osječana, Lörenza Jägera (1829. - 1888.).²⁴ Brak nije bio uspješan, jer unatoč rođenju dvojice sinova (Kolomana i Erwina) Terezija početkom 20. stoljeća živi odvojeno od supruga (u Beču) i vrlo uporno pokušava prodati dio imovine, posebno pustaru Gladnoš u Srijemu. Leopoldova sestra Marijana (rođ. 1862.) također je ušla u brak s iznimno poželjnom osobom, jednim od najuglednijih i najbogatijih Osječana, tvorničarem Adamom plemenitim Reisnerom (1855. - 1939.).²⁵ No, iako su imali troje djece, Marijana je kasnije stupila u drugu vezu, koja je vjerojatno ozakonjena. Iza ovih neuspješnih brakova prepoznajemo obrazac sklapanja ženidbenih veza s obiteljima koje

¹⁸ *Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku : 1875. - 1900. : historički i statistički podaci o 25-godišnjem društvenom radu*, I. svezak (priredio Gjurio pl. Ilić), *Osijek* 1900., str. 17.

¹⁹ Sršan Stjepan, „Stare osječke zaklade do 1930. godine“, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 8, *Osijek* 2005., 212.

²⁰ *Imenik dostojanstvenika*, *Zagreb* 1914., str. 5.

²¹ Obad-Šćitaroci Mladen i Bojana Bojanić Obad-Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji : od Zagreba do Iloka*, *Zagreb* 1998., 303.

²² Sršan Stjepan, „Doprinosi slavonskih vlastelinstava od kraja 17. stoljeća procesu europskih integracija“, *Povijesni zbornik : godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, br.3 (ur. Pavo Živković), *Osijek* 2008., 107-108.

²³ *Indeks rođenih Osijek III., 1810. - 1923.*, list 105 i 108 (HR-DAOS-500, knjiga 856)

²⁴ Živaković-Kerže Zlata, Jurković Jasna, „Lorenz (Lovro) Jäger, industrijalac i dobrotvor“, *DG Jahrbuch*. 22, *Osijek* 2015., 21-28.

²⁵ Didara Petar, „Osječke porodice Reisner - Raizner“, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 11, *Osijek* 2011., 151-170.

svojim ugledom i bogatstvom mogu osigurati budućnost poslova obitelji Pfeiffer, što je tradicija započeta još u Šopronu, a nastavljena i u Osijeku. Zanimljivo je istaknuti da postoje indicije da i obitelj Reisner dolazi u Osijek iz Šoprona, a u biografiji Adama pl. Reisnera pronađen je i podatak koji ukazuje na činjenicu da je Karl Leopold u Kapucinskoj ulici (a i današnja Europska avenija smatrala se produžetkom te ulice) imao nekoliko gradilišta, što potvrđuje pretpostavku da je i zgrada u susjedstvu današnjega Muzeja likovnih umjetnosti (danas sjedište Upravnog odjela za prostorno planiranje, zaštitu okoliša i prirode) bila podignuta na njegovom posjedu.²⁶

S obzirom da su Karl Leopold i njegov sin Leopold preminuli iste godine (1913.), polovicu svih posjeda naslijedila je kći Karla Leopolda, Marijana Schulz (u prvome braku Reisner), a drugu polovicu unuci Koloman i Erwin.²⁷ Kolomanova prerana smrt tijekom Prvoga svjetskog rata, agrarna reforma između rata te konfiskacija imovine veleposjednika nakon Drugog svjetskog rata zauvijek je odvela nasljednike uglednog Karla Leopolda Pfeiffera s prostora istočne Slavonije.

Obitelj Felixa Pfeiffera

Polubrat Karla Leopolda Pfeiffera, Felix Pfeiffer, prema dostupnim podacima nije boravio u Osijeku, već je svojim posjedima i poslovima u Slavoniji upravljao iz Šoprona i vjerojatno se na ovome području oslanjao na Karlovu pomoć. Već su istaknute aktivnosti u kojima je zajedno sudjelovao s polubratom Karlom (npr. zajednički nastupi na izložbama, filantropske aktivnosti). Upravo zahvaljujući nastupu na čuvenoj Međunarodnoj izložbi u Bruxellesu (1897.) Felix je dobio belgijski viteški Leopoldov orden, a već je 1888. bio odlikovan i kao vitez Reda Franje Josipa.²⁸

Felixova pozicija među trgovačkim krugovima bila je značajno ojačana i brakom s Marijom Baumgärtner, iz ugledne i bogate trgovačke šopronske obitelji svinjama. Poznato je da su dio posjeda u Slavoniji i Srijemu Felix i Karl zajedno zakupljivali i otkupljivali, no vremenom se iskristalizirao i dio zemljišta na kojem su Felix, odnosno njegovi nasljednici, imali samostalne gospodarske aktivnosti. To se prvenstveno odnosi na posjed nedaleko današnjega Antunovca, južno od Osijeka, gdje i danas postoje tragovi pustare Seleš, na kojoj su se u Pfeifferovo vrijeme prvenstveno uzgajale simentalske pasmine goveda i konji.²⁹ Upravo će ime ove pustare ući kao predikat u plemićku titulu koju su 1904. godine dobili njegovi sinovi Felix mlađi, Konrad i Otto, a glasila je „von Szöllös“ ili „plemeniti od Seleša“. Tako je i druga grana obitelji Pfeiffer u Slavoniji ušla u plemićke krugove, jer je Karl Leopold plemićku titulu stekao već 1901. godine. No, Felix

²⁶ Pretpostavku je autoricama rada iznio g. Ratko Racković, no treba je još potvrditi istraživanjima.

²⁷ Ostavina Hengl (HR – DAOS – 871).

²⁸ Horváth Zoltán, „Wie aus Waidhofener Schweinehändlern vermögende Bürger von Sopron (Ödenburg) und ungarische Grundbesitzer wurden“, *Burgenland in seiner pannonischen Umwelt* (Festgabe für August Ernst), Eisenstadt 1984., 182.

²⁹ Sršan Stjepan, *Tvrtke u istočnoj Hrvatskoj: memorandum od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*, Osijek 1998., 63.

mlađi živio je u Šopronu i umro je relativno mlad (1863. – 1914.), pa je gospodarsku aktivnost u Slavoniji počeo značajnije razvijati njegov sin, također imenom Felix (rođen 1901. godine) sa suprugom Lenkom.

Na svome posjedu Ovčara podigli su 1925. godine i stambeni reprezentativni objekt, Vilu Pfeiffer, na jugozapadnom izlazu iz Čepina. Vila se nalazi u šumarku koji je nekada bio perivoj, a građena je kao jednokatnica s visokim prizemljem i podrumom. Nacionalizirana je s posjedom 1945. godine, a obitelj Pfeiffer je emigrirala u Sjedinjene Američke Države. Od 1945. do 2005. godine u vili je bila upravna zgrada IPK „Ovčara“, a 2005. godine vilu je privatizirala i obnovila tvrtka „Žito“.³⁰ Poznato je da su Pfeifferi 1922. godine podignuli na tome području i tvornicu konoplje.³¹

Brat Felixa mlađega, Konrad Pfeiffer (rođen 1865.) bio je također veleposjednik i poput njega član *Slavonskog gospodarskog društva u Osijeku*. Iz oporuke njegove majke Marije Pfeiffer rođ. Baumgärtner znamo da je naslijedio nekretnine u Osijeku te 3/5 od plemićkog posjeda u općini Orlovnjak kod Tenje.³² Kako nakon smrti 1935. nije imao direktnoga nasljednika, pretpostavljamo da su ga naslijedili rođaci.

Najdublji trag u životu Osijeka u drugoj generaciji Felixove grane obitelji Pfeiffer ostavio je njegov najmlađi sin Otto / Oton (rođen 1881. godine). I on je, poput braće Felixa mlađega i Konrada, bio član *Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Osijeku*, a poznato je da se intenzivno bavio gospodarenjem na pustari Seleš, gdje je 1921. godine pokrenuo tvornicu za preradu konoplje.³³ Uz imanja u Slavoniji naslijedio je i posjed u Mađarskoj u mjestu Vönöck. U Osijeku je 1928. godine kupio reprezentativnu stambenu zgradu na uglu tadašnje Čavrakove ulice (danas Europska avenija), koja je bila sagrađena 1894./95. za obitelj uglednog osječkog odvjetnika i političara dr. Dragutina Neumanna (1856. – 1911.).³⁴ Projektant kuće je bio Josip pl. Vancaš iz Sarajeva.³⁵ Otto je zgradu oporučno ostavio sinu Gaboru i kćeri Mariji ud. Ertl, a četvrtinu kuće doživotno je imala pravo uživati supruga Irena Pfeiffer. Sahranjen je 1933. godine u jednoj od najljepših grobnica na osječkom groblju Svete Ane. Iako se na vrhu rotunde nalazi natpis „OBITELJ OTON pl. PFEIFFER“, u njoj je stjecajem okolnosti pokopan samo Otto.

³⁰ Informacije o ovome posjedu i vili ustupio nam je povjesničar Hrvoje Pavić iz Čepina, koji sustavno istražuje povijest svoga zavičaja, te mu srdačno zahvaljujemo na ovim podacima.

³¹ Sršan Stjepan, *Tvrtke u istočnoj Hrvatskoj: memorandum od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*, Osijek 1998., 63.

³² Ostavine, Kraljevski sudbeni stol u Osijeku (HR-DAOS-123-6-4, kut. 499)

³³ Sršan Stjepan, *Tvrtke u istočnoj Hrvatskoj: memorandum od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*, Osijek 1998., 63.

³⁴ Kušen Dražen, „Prilog za životopis Dragutina Neumanna“, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 11, Osijek 2011., 289-305.

³⁵ Ambruš Viktor, „Zgrada galerije“, *Galerija likovnih umjetnosti, Osijek*, monografija-zbornik, Osijek, 1987., 131-134.

Ottov sin Gabor (rođen 1918.) trebao je nastaviti obiteljski posao, pa je završio i jednu od škola poljoprivrednoga smjera, vjerojatno onu u Križevcima, koja je od 1860. bila prvo poljoprivredno učilište na prostoru jugoistočne Europe. Ottova je obitelj pripadala najuglednijim osječkim obiteljima svoga vremena, a među ostalima održavali su prijateljske veze s Adamovićima (braćom Ivanom Kapistranom i Antunom).³⁶ Godine 1944., kada je već bilo izvjesno da se ratna zbivanja približavaju Osijeku, Gabor je s Ivanom Kapistranom barunom Adamovićem (1905. – 1971.) dio imovine odveo kod sestre Marije, koja je sa suprugom živjela u Budimpešti. No, misleći da mu se u novonastaloj državi ništa loše ne bi trebalo dogoditi, nakon završenih ratnih operacija vratio se 1945. godine u Osijek, gdje ga je UDBA uhapsila i odvela u logor u Valpovo. Tamo je zatekao i Gitu Šeper, s kojom se družio još prije rata, a koja također pripada osječkoj obitelji njemačkih korijena.³⁷ Ona je kao zatvorenica radila u logoru neke administrativne poslove. Nakon otprilike osam mjeseci u logoru Gita je organizirala bijeg koji je uspio, jer je Gabor skoro umirao od gladi i njihov ostanak u zatvoreništvu značio bi sigurnu smrt za njega. Uspjeli su pobjeći u Budimpeštu, a zatim u Austriju (Graz). Ivan Kapistran barun Adamović već je bio u emigraciji u Kolumbiji, pa im je poslao vizu za ovu zemlju, gdje su stigli potkraj 1949. godine. Smjestili su se u Bogoti, gdje su se kasnije i vjenčali, a u emigraciji su im se pridružili i Gitini roditelji. Zahvaljujući svome školovanju i iskustvu u vođenju obiteljskih posjeda, Gabor je postao upravitelj jednog imanja te stekao određeni imetak. No, obiteljski posjedi u Hrvatskoj, kao i kuća u Osijeku, u kojoj je danas smješten Muzej likovnih umjetnosti (dalje u tekstu MLU), oduzeti su mu i nacionalizirani. Kako sa suprugom nije imao djece, nakon njihove smrti naslijedio ih je sin Ivana Kapistrana, Nikola barun Adamović stariji (rođen 1936. u Osijeku). Gaborova majka Irena Pfeiffer je nakon 1945. živjela u Mađarskoj, a nakon izbijanja revolucije 1956. godine emigrirala je u München, gdje je i umrla. Jedini potomci Ottove obitelji su unuke njegove kćeri Marije udane Ertl, Franciska i Marija, odnosno njihovi nasljednici, koji žive izvan Hrvatske.

Likovna baština obitelji Pfeiffer

Pretpostavljamo da je u vlasništvu obitelji Pfeiffer na području istočne Slavonije i Srijema vremenom akumulirana određena količina umjetničkog materijala, od stilskoga namještaja, preko predmeta umjetničkog obrta do slika, skulptura i grafika. Nažalost, opisana sudbina članova ove obitelji i njihovih posjeda govori nam da je ta likovna baština devastirana, uništena ili ukradena, odnosno odnesena na posjede izvan ovoga područja. Tek nekoliko sačuvanih djela podsjeća na činjenicu da je u njihovom vlasništvu bilo vrijednih umjetnina, što je logično pretpostaviti znajući da su ih Pfeifferi mogli osigurati svojim financijskim mogućnostima, vezama i obrazovanjem.

³⁶ Većinu podataka o Gaborovom životu dobili smo od Nikole baruna Adamovića starijeg, na čemu mu zahvaljujemo.

³⁷ *Zavičajnici Grada Osijeka : 1901. – 1946.* (priredili Stjepan Sršan i Vilim Matić), Osijek 2003., 791.

Indirektno je likovna baština obitelji Pfeiffer vezana uz jedno kiparsko djelo Roberta Frangeša Mihanovića (1872. – 1940), koji je boravio u Osijeku 1898. godine, prilikom postavljanja *Spomenika palim vojnicima 78. Šokčevićeve pukovnije*, a 1899. godine boravio na imanju Karla Leopolda Pfeiffera (na Orlovnjaku), modelirajući primjerke domaćih životinja kao dio priprema svoga nastupa na Međunarodnoj izložbi u Parizu (1900.). Prema narudžbi Gospodarskog odsjeka Zemaljske vlade trebao je izraditi tipove autohtonih domaćih životinja, pa je godinu dana ranije obilazio gospodarstva i poljoprivredna imanja, staje i ergele državnih dobara i vlastelinstava, modelirajući životinjske figure. Tako je na posjedu Karla Leopolda Pfeiffera izveo model svinje „fajferice“, koja je uz ostale figure životinja bila izložena na Pariškoj izložbi te je ondje nagrađena zlatnom medaljom. Zanimljivo je istaknuti i da se u fundusu Muzeja likovnih umjetnosti (dalje u tekstu MLU) nalazi jedno kiparsko djelo Roberta Frangeša Mihanovića pod nazivom *Glava starca*, nastalo u razdoblju od 1895. do 1899. godine. Jedno je vrijeme kustos Daniel Zec razmatrao mogućnost da je u *Glavi starca* Frangeš portretirao Carla Leopolda Pfeiffera.³⁸ No, u recentnim istraživanjima ta je pretpostavka odbačena.³⁹

Ipak, u fundusu MLU nalaze se umjetnine koje neosporno pripadaju likovnoj baštini obitelji Pfeiffer, jer su nakon Drugoga svjetskog rata konfiscirane od Irene Pfeiffer, Ottove supruge.⁴⁰ Nekoliko djela umjetničkog obrta, slika, crteža i grafika dodijeljeni su iz te konfiskacije Muzeju Slavonije 1948. godine, a kasnije su neke slike završile u fundusu Galerije likovnih umjetnosti (danas MLU). Na tom su popisu sljedeća djela: Paulus Antonius Senser „Sv. Florijan“, Nepoznati autor „Smokve s kolačem i bocom“, Nepoznati autor „Lovački trofeji – zec i fazan“ i Della Roma (kopija po Tizianu) „Koncert“. Tako je barem dio likovne baštine obitelji Pfeiffer ostao u osječkim muzejskim zbirkama.

Među ovim djelima najznačajnijim se ostvarenjem može smatrati djelo prvog baroknog slikara djelatnog u Osijeku, Paulusa Antoniusa Sensera (1716. – 1758.) s prikazom svetoga Florijana. Istraživanjem slike i njenom interpretacijom bavila se M. Repanić-Braun, koja je sliku u kojoj se do tada prepoznavao portret Jean d'Arc reinterpretirala u prikaz sveca u vojničkoj odori sa zastavom u lijevoj ruci i datirala je oko 1755. godine.⁴¹ Autorica je sliku formalno-stilski smjestila u skupinu osječkih slika ovoga značajnog baroknog autora, kojoj pripadaju i dvije slike iz crkve sv. Mihaela u Tvrdi. Slika je za vrijeme njenog istraživanja bila nepoznatog podrijetla, no uvidom

³⁸ Zec Daniel, „Nepoznato djelo Roberta Frangeša Mihanovića u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33, Zagreb 2009., 241–250.

³⁹ Zec Daniel, *Opaske uz neka djela Roberta Frangeša Mihanovića: primjer zbirke kiparstva Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku*, rukopis teksta za Zbornik Zvonka Makovića, 2017.

⁴⁰ KOMZA, 1948., 16/48. Arhiva muzeja Slavonije Osijek.

⁴¹ Repanić-Braun Mirjana, *Paulus Antonius Senser (1716. – 1758.) prvi barokni slikar u Osijeku : katalog izložbe Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku (21. veljače – 18. svibnja 2008.)*, Osijek 2008., 30, 112-113.

u popise KOMZA-e možemo pouzdano odrediti njenu provenijenciju i dodati ju na popis likovne ostavštine obitelji Pfeiffer. Kako je Sener, kao ondašnji uvaženi slikar, ponajviše radio za crkvu, gradske vlasti, imućne građane i plemiće te slavio za jednog od ponajboljih slikara svoga vremena na ovim prostorima, posjedovanje njegove slike govori nam o vrijednosti likovne zbirke koju je obitelji Pfeiffer imala u Osijeku.

Kopija po Tizianu iz ostavštine obitelji Pfeiffer gotovo je istih dimenzija kao original, a djelo je manje poznatog slikara Della Rome o kojem ne pronalazimo biografske podatke, no nastala je vjerojatno početkom 20. stoljeća.⁴² Naime, u likovnim kolekcijama plemićkih ili građanskih obitelji često nailazimo i na kopije poznatih djela, ponajviše renesansnih i baroknih majstora koji su se kopirali u muzejima ili za javnost otvorenim privatnim zbirka diljem Europe.⁴³ Original Tizianova djela „Koncert“ nalazi se u Palazzo Pitti u Firenzi, a nastao je oko 1510. godine. Slika prikazuje tri muška lika, a glavni lik u sredini je svećenik odjeven u crni habit koji svira na spinetu, glave okrenute prema drugome liku, redovniku s violom u ruci. Treći lik je osoba koja sluša njihovu glazbu, odjevena u renesansnu odjeću, a prema nekim interpretacijama predstavlja Tizianov autoportret. Djelo je posvećeno jednoj od čestih likovnih tema *Septem arte liberales*, koja je tijekom stoljeća predstavljala izazov mladim slikarima koji su kopirajući učili od „starih majstora“. Ova kopija iz osječke zbirke obitelji Pfeiffer također prikazuje, po principu *pars pro toto*, vrijednost kolekcije obitelji Pfeiffer.

Nažalost, o trećem djelu (mrtva priroda) u MLU za sada nemamo više podataka, ali sigurni smo da će detaljniji uvid u funduse osječkih muzeja rezultirati ne samo njenom atribucijom i valorizacijom, već i još kojim identificiranim djelom iz likovne baštine obitelji Pfeiffer. No, s obzirom da je Ottov sin Gabor uspio prilikom svoga odlaska iz Osijeka u Budimpeštu 1944. godine odnijeti dio umjetnina kod sestre u Budimpeštu, a zatim prilikom odlaska u emigraciju neke od umjetnina prenijeti čak do Kolumbije, sretne su okolnosti dovele do povratka jedne od tih slika u Hrvatsku. Naime, u ostavštini Gabora Pfeiffera koja je pripala Nikoli barunu Adamoviću starijem našla se i slika signirana potpisom poznatoga osječkog slikara Huga Conrada von Hötendorfa. Nakon puno desetljeća izbjivanja izvan Hrvatske autorice rada imale su prilike detaljno proučiti ovo djelo, koje im je zbog povijesti nastanka i opstanka te pronalaska privuklo posebnu pažnju, pa će mu u ovome radu biti posvećeno posebno poglavlje.

Obitelj Hötendorf i osječka likovna baština

U hrvatskoj likovnoj baštini nezaobilazno je ime jednog od najznačajnijih osječkih slikara i pejzažista sredine 19. stoljeća, Huga Conrada von Hötendorfa (1807. – 1869.). Njegov opus je dugi niz godina istraživao, a zatim i publicirao Oto Švajcer, no pejzaž

⁴² Balen Branka, *Kopije iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti*, Osijek 1984., 17.

⁴³ Najcer Sabljak Jasminka, „Skriveno blago podgoračkog dvorca“, *Osječki zbornik 30*, Osijek 2011., 159-179

iz zbirke obitelji Pfeiffer nije mu bio poznat.⁴⁴ Od zadnjeg istraživanja prije gotovo tridesetak godina i pokušaja sabiranja Huginih djela velik broj njegovih slika i crteža promijenio je vlasnike, nekima se zameo trag, a neke su iz privatnih ušle u muzejske zbirke. Smatramo stoga da je pred novim generacijama povjesničara umjetnosti važan posao ponovnog sabiranja i revalorizacije njegovog opusa. Svako novopronađeno djelo, kao i ovo iz ostavštine obitelji Pfeiffer, predstavlja važan segment u slaganju mozaika lika i djela Huga Conrada von Hötendorfa.

Povijest obitelji Hötendorf, osobito oca Franje i sinova Huga i Otta, vezana je uz osnivanje tzv. *Osječke crtačke škole* i njihovo djelovanje tijekom gotovo pedeset godina na području Osijeka i istočne Hrvatske te Srijema. Biografski podaci ovih značajnih umjetnika još uvijek nisu potpuno pouzdani, pa se otvaraju mogućnosti daljnjih istraživanja i novih interpretacija te reatribucije nekih djela. Još uvijek se postavlja pitanje vezano uz dolazak obitelji u Slavoniju, odnosno Srijem te osobito neistražen period od nekoliko prvih desetljeća Huginog slikarskog djelovanja, od perioda boravka u Rumi do njegovog preuzimanja *Osječke crtačke škole* na čelu koje je bio od 1841. do 1869.

Dolazak njegove obitelji češko-moravskog podrijetla u Hrvatsku u mnogim se tekstovima veže uz osobni neuspjeh oca Franje, koji nakon financijskog sloma u Brnu dolazi u Beč, a zatim na prostor Slavonije. Njihov plemićki status je neupitan, što je vidljivo iz prezimena, arhivskih podataka, ali i signiranih djela (*von Hötendorf*), pa se može pretpostaviti da im je upravo to bila preporuka za dolazak. Naime, autori koji su pisali o Franji Conradu von Hötendorfu navode važnost plemićke obitelji Pejačević za njegov dolazak u Osijek, a prije toga u Dardu, koja je bila vlastelinstvo plemićke obitelji Esterházy, rodbinski povezana s Pejačevićima.⁴⁵ Može se pretpostaviti da je Hugo došao ovamo u ranom djetinjstvu te je, zajedno s bratom Ottom, svoje formativne godine proveo u Osijeku. Hugo je već u dječjačkoj dobi pokazivao slikarski talent, pa je nakon završene škole (preparandije) u Osijeku preuzeo mjesnu školu crtanja u Rumi, dok je njegov otac Franjo od 1826. godine vodio osječku crtačku školu. Obje škole otvorene su u približno istome razdoblju (početkom 19. stoljeća). Hugo je boravio u Rumi punih osam godina, do 1835. godine. U tom je razdoblju intenzivno putovao po Srijemu i crtao svoje prve poznate nam radove s predjelima oko Rume, manastire Jazak, Ravanicu, Grgeteg, Bešenovo, Opovo, Vrdničku kulu, Irig itd.⁴⁶

⁴⁴ Švajcer Oto, *Hötendorf*, Zagreb 1982.; Švajcer Oto, *Osječko slikarstvo 19. stoljeća* (katalog izložbe od 17. 5. do 19. 6. 1988.), Zagreb 1988.; Švajcer Oto, *Likovna kronika Osijeka: 1850 – 1969. godine*, Osijek 1991.; Švajcer Oto, „Osječko slikarstvo 19. Stoljeća“, *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice*, Osijek 1999., 9-98.

⁴⁵ Firingir Kamilo, „Franjo Konrad von Hötendorf, drugi učitelj osječke crtačke škole (1826-1841)“, u: *Osječki zbornik 9/10*, Osijek 1965., 133-134. Švajcer Oto, *Osječko slikarstvo 19. stoljeća* (katalog izložbe od 17. 5. do 19. 6. 1988.), Zagreb 1988., 7

⁴⁶ Crteži tušem s motivima iz Srijema pronađeni su u nekoliko muzejskih i galerijskih ustanova: Grafičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku te Galeriji Matice srpske u Novom Sadu.

O tome dijelu njegovoga opusa, odnosno ranoj fazi njegovoga stvaralaštva, svjedoči i mapa crteža (danas u MLU) koja je nastala na temelju prvih slikarskih poduka njegovog oca Franje, bez utjecaja akademskog školovanja. No, Hugo je već u toj fazi pokazao sklonost prikazima romantičarskih predjela, arhitektonskih kompleksa i osobito ruševina značajnih povijesnih objekata, koristeći crtež kao dominantno izražajno sredstvo. Ove će karakteristike biti zastupljene i u njegovom kasnijem slikarskom opusu, posebno u njegovoj čuvenoj mapi crteža koju je izradio za poznatu izložbu u Zagrebu 1864. godine.

Nakon Hugovog odlaska na daljnje školovanje učiteljem rumske crtačke škole postao je njegov brat Otto, a Hugo je oputovao u Beč, kako bi usavršio svoje slikarstvo. Sastavni dio toga školovanja bilo je i putovanje po Italiji (Firenza, Rim, ...), gdje je upoznao nove krajolike i prirodne fenomene koje će i nakon povratka u Slavoniju nastaviti slikati prema tada nastalim predlošcima.⁴⁷

Svoja putovanja i nauk završio je tijekom očeve teške bolesti, a nakon njegove smrti nastavio je vođenje crtačke škole u Osijeku na čelu koje je bio daljnjih dvadeset i osam godina. To je ostavilo značajan trag u osječkom slikarstvu, posebno kroz formiranje mladih naraštaja slikara od kojih se osobito ističu njegovi učenici Adolf Waldinger i Isidor Kršnjavi.

Nepoznati Hötendorf iz ostavštine obitelji Pfeiffer

Hugovo djelo pod opisnim nazivom *Vodopad*, pronađeno u ostavštini obitelji Pfeiffer, signirano je s „Februar 843“, što ga nedvojbeno smješta u 1843. godinu u vrijeme njegovoga povratka u Osijek i preuzimanja vođenja *Osječke crtačke škole* nakon smrti oca Franje (1841.). S obzirom da su Pfeifferovi bili zakupnici pustare Višnjevci nedaleko Rume, nije isključeno da su Hugu poznavali još iz vremena njegovoga boravka u Srijemu te po njegovome povratku u Osijek kupili ovo djelo. Iz dostupne literature može se zaključiti da Hugo u Beču nije polazio klasičnu nastavu na Akademiji, već je pohađao privatne sate kod uglednog bečkog pejzažiste, genre slikara i grafičara Johanna Nepomuka Schödlbergera (1779. – 1853.). Schödlberger je u vrijeme Hugovog boravka u Beču bio već renomirani slikar, a od 1835. godine i član bečke Akademije. Prije toga putovao je Italijom, prijateljevao s istaknutim austrijskim slikarom Antonom Petterom, a njegovo je stvaralaštvo bilo pod jakim utjecajem francuskih baroknih pejzažista Claude Lorraina i Nicolasa Poussina.⁴⁸

Slikao je idealizirane pejzaže (osobito talijanske) s jezerima, planinskim vrhuncima, raslinjem i idealiziranim likovima u pejzažu, pa ga u pregledima nazivaju „neustrašivim slikarem idealiziranog pejzaža u doba realizma.“ Jedno od njegovih najznačajniji djela je *Vodopad kod Gmundena* (Der Traunfall bei Gmunden) iz 1821. godine, kojeg je

⁴⁷ Švajcer Oto, *Osječko slikarstvo 19. stoljeća* (katalog izložbe od 17. 5. do 19. 6. 1988.), Zagreb 1988., 7.

⁴⁸ Fuchs Heinrich, *Die österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts*, sv. 4., Beč, 1974., 28

naslikao prema narudžbi za cara Franju I. To je veliko platno (222 x 295 cm) napravio prema predlošku iz prirode, nastalom 1803. godine i predstavlja čest motiv u njegovom stvaralaštvu.⁴⁹ Ovo poznato djelo nastalo je prije Hugovog dolaska u Beč, a ističemo ga zbog toga što je ne samo tematski utjecalo na njegov kasniji opus, u kojem također često susrećemo motiv vodopada, već i stoga što je zanimljivo prema načinu nastanka, odnosno ukazuje na mogućnost da su neka njegova djela nastajala dugo nakon doživljenoga primjera iz prirode.

Slikarski efekti prirodnih pojava kao što su vodopadi, odsjaji svjetla te kapljice vode koja u padu stvara bjeličastu pjenu bili su česta inspiracija slikarima idiličnih pejzaža. Prirodni fenomeni poput planinskih vrhova, potoka, mlinova, vodenica ili malih zavojitih gorskih putova bili su dio romantičarskog viđenja prirode koju je zastupao Hugov učitelj Schödlberger, a zatim i on osobno. Inspiraciju za nastanak slike *Vodopad* Hugo je zacijelo našao u austrijskim ili talijanskim planinskim masivima, jer takvoga pejzaža nema u Slavoniji, no s obzirom na godinu nastanka moramo pretpostaviti da je Hugo ovo djelo naslikao prema predlošku koji je morao nastati u vrijeme njegovog inozemnoga školovanja i proputovanja.

Slika je vertikalnog formata (87 x 75 cm s okvirom), a u prvom planu prikazuje brzac rijeke koja se strelovito spušta niz planinski masiv u vodopad koji pada niz stjenovite klisure. Cijeli stražnji plan slike zatvoren je šumovitim planinskim masivom. Iznad rijeke se u dubini plana nalazi drveni most s malim ljudskim likovima koji naslonjeni na ogradu mosta promatraju vodopad. On se spušta prema zelenkastom jezeru koje zauzima cijeli donji dio prednjega plana slike, okružen zemljanim terenom, kamenim gromadama i niskim raslinjem. Cijelom slikom dominiraju smeđi i zeleni tonovi gorskoga pejzaža, s naglašenim svjetlosnim i kolorističkim akcentom nijansa bijele boje slapa. U kompozicijskom pogledu i modelaciji Hugo je dobro izveo gornji dio slike (šumoviti predjel, likovi na mostu), no u prikazu slapa i jezera vidljiva su slabija slikarska, kompozicijska i perspektivna rješenja, što je razumljivo s obzirom na relativno ranu dataciju djela u kontekstu njegovog cijeloga opusa.

Slika je osobito zanimljiva po motivu vodopada i jezera, kojeg susrećemo u cijelom njegovom opusu. Hugo ga očigledno tematizira još za vrijeme putovanja po austrijskim i talijanskim krajevima, a kasnije i u prikazima slavonskog zavičajnog pejzaža, posebno onoga na Jankovcu (Papuk). Motiv jankovačkog slapa i jezera nalazimo u više verzija, od kojih su dvije verzije slapa sačuvane kao dio mape *Skizzen einiger Waldszenen so wie einiger historisch malerischen Ruinen Slavoniens* (rađene za izložbu u Zagrebu 1864. godine, danas u fundusu MLU). Još dva motiva jankovačkoga slapa te dva motiva jezera na Jankovcu s grobom Josipa pl. Jankovića u stijeni poznata su nam samo iz reprodukcija u katalogu osječkih izložbi 1940. i 1941. godine, no nije nam poznata njihova provenijencija, kao ni tehnika.

⁴⁹ <https://digital.belvedere.at/objects/2530/der-traunfall-bei-gmunden> (29. 9. 2017.)

Motiv vodopada nalazimo u djelima *Tirol* i *Talijanski pejzaž* koji se danas nalaze u Modernoj galeriji u Zagrebu, a koja su pripisana njegovom ocu Franji Conradu von Hötendorfu. Djela su datirana u 1839. godinu, kada se Hugo nalazi na školovanju i proputovanjima u inozemstvu. S obzirom na činjenicu da je u tome trenutku njegov otac već ozbiljno bolestan, daljnja istraživanja vjerojatno će pomaknuti ovu dataciju na ranije razdoblje, a možda i potpuno reatribuirati ova ostvarenja, odnosno smjestiti ih u opus njegovoga sina Hüge.⁵⁰ Naime, uočena je velika sličnost pejzaža *Tirol* s dvama crtežima Tivolija u Italiji koji se pripisuju Hugovom profesoru Schödlbergeru pod nazivom *Villa Mecenate u Tivoliju*.⁵¹

Iako slika *Vodopad* iz ostavštine obitelji Pfeiffer predstavlja relativno slabiji slikarski rad u opusu slikara Hüge Conrada von Hötendorfa, ona kao dosada nepoznato djelo predstavlja važnu kariku između njegovoga inozemnoga školovanja nakon prvih slikarskih radova u Srijemu te kasnijega djelovanja kao uglednog osječkog likovnog umjetnika i pedagoga.

Zaključno

Djelovanje poduzetničke, trgovačke i plemićke obitelji Pfeiffer u Slavoniji i istočnom Srijemu još uvijek je nedovoljno poznato ne samo široj javnosti, već i stručnjacima različitih profila, specijaliziranim za pojedine segmente naše baštine. S obzirom na duboki trag kojeg je ova obitelj ostavila na području gospodarstva, trgovine, karitativnim i raznim društvenim organizacijama, pred nama je velika zadaća istraživanja i rasvjetljavanja njihovoga značajnog doprinosa, osobito u povijesti Osijeka. U ovome su gradu članovi obitelji Pfeiffer kroz nekoliko generacija, a intenzivno od sredine 19. do sredine 20. stoljeća, imali važno mjesto, što je i potvrđeno dobivanjem plemićkih titula. U radu se posebno nastojalo upozoriti na činjenicu da je i obitelj Pfeiffer, poput mnogih drugih osječkih uglednih obitelji imala i značajnu kolekciju umjetnina, što je razvidno iz relativno malo sačuvanih djela koja su im pripadala. Drugi svjetski rat i poraće izbrisalo je tragove njihovoga postojanja, a potomci su raspršeni diljem svijeta. No, povratak jedne njihove umjetnine u Hrvatsku, pejzaža Hüge Conrada von Hötendorfa, otvorilo je potrebu studioznijega bavljenja njihovom ostavštinom, a unijelo je i novo svjetlo u sagledavanje opusa ovoga umjetnika.

⁵⁰ Švajcer Oto, *Osječko slikarstvo 19. stoljeća*, katalog izložbe, 17. 5. – 19. 6. 1988., Zagreb 1988., 8.

⁵¹ <https://www.dorotheum.com/auktionen/aktuelle-auktionen/kataloge/list-lots-detail/auktion/10171-sommerauktion/lotID/7909/lot/1545701-johann-nepomuk-schodlberger.html> (27.9.2017.)

Literatura

- Ambruš Viktor, „Zgrada galerije“, *Galerija likovnih umjetnosti, Osijek*, monografija-zbornik, Osijek 1987.
- Balen Branka, *Kopije iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti*, Osijek 1984.
- Damjanović Dragan, „Historicističke katoličke grobljanske kapele u Osijeku“, *Analiza Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku* 22, Osijek 2006.
- Damjanović Dragan, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb 2013.
- Đidara Petar, „Osječke porodice Reisner – Raizner“, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 11, Osijek 2011.
- Firinger Kamilo, „Franjo Konrad von Hötendorf, drugi učitelj osječke crtačke škole (1826–1841)“, *Osječki zbornik* 9/10, Osijek 1965.
- Fuchs Heinrich, *Die österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts*, sv. 4., Beč, 1974.
- Horváth Zoltán, „Wie aus Waidhofener Schweinehändlern vermögende Bürger von Sopron (Ödenburg) und ungarische Grundbesitzer wurden“, *Burgenland in seiner pannonischen Umwelt* (Festgabe für August Ernst), Eisenstadt 1984.
- Gospodar: organ Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva kao središnje zadruge u Osijeku*, Osijek 1913.
- Hrvatski prezimenik: pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*, sv. 3 (prir. Franjo Maletić i Petar Šimunović), Zagreb 2008.
- Imenik dostojanstvenika*, Zagreb 1914.
- Izvojeće trgovačko-obrtničke komore u Osijeku (...) do konca godine 1881.*, Osijek 1882.
- Kuharić Darija, Vinaj Marina, Margeta Vladimir, „Black slavonian pig – the traces of cultural heritage in eastern Croatia = Crna slavonska svinja – tragovi kulturne baštine u istočnoj Hrvatskoj“, *6. međunarodni znanstveni simpozij Gospodarstvo istočne Hrvatske – vizija i razvoj u Osijeku, 25.-27. svibnja 2017. = 6th international scientific symposium Economy of eastern Croatia – vision and growth, Osijek, 25th - 27th May 2017*, (urednica Anka Mašek Tonković), Osijek 2017.
- Kušen Dražen, „Prilog za životopis Dragutina Neumanna“, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 11, Osijek 2011.
- Marković Zdenka, *Franeš Mihanović: biografija kao kulturno-historijska slika jedne epohe hrvatske likovne umjetnosti*, Zagreb 1954.
- Najcer Sabljak Jasminka, „Skriveno blago podgoračkog dvorca“ *Osječki zbornik* 30, Osijek 2011.
- Najcer Sabljak Jasminka, *Likovna baština kneževa Odescalchi – od Lombardija i Rima do Iloka*, Osijek 2015.
- Obad-Šćitaroci Mladen i Bojanić Obad-Šćitaroci Bojana, *Dvorci i perivoji u Slavoniji: od Zagreba do Iloka*, Zagreb 1998.
- Pajrić Franjo, „Pejačević i grad Šopron“, *Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe*, Osijek 2013.
- Repanić-Braun Mirjana, *Paulus Antonius Senser (1716. – 1758.) prvi barokni slikar u Osijeku*, katalog izložbe Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku (21. veljače – 18. svibnja 2008.), Osijek 2008.
- Slavonsko gospodarsko društvo u Osijeku: 1875. – 1900.: historički i statistički podaci o 25-godišnjem društvenom radu*, I. svezak (priredio Gjuro pl. Ilić), Osijek 1900.
- Sršan Stjepan, *Tvrtke u istočnoj Hrvatskoj: memorandum od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*, Osijek 1998.
- Sršan Stjepan, „Stare osječke zaklade do 1930. godine“, *Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje* 8, Osijek 2005.

Sršan Stjepan, „Doprinos slavonskih vlastelinstava od kraja 17. stoljeća procesu europskih integracija“, *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, br. 3 (ur. Pavo Živković), Osijek 2008.

Švajcer Oto, *Hötzenhof*, Zagreb, 1982.

Švajcer Oto, *Osječko slikarstvo 19. stoljeća* (katalog izložbe od 17. 5. do 19. 6. 1988.), Zagreb, 1988.

Švajcer Oto, *Likovna kronika Osijeka: 1850 – 1969. godine*, Osijek, 1991.

Švajcer Oto, „Osječko slikarstvo 19. stoljeća“, *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice*, Osijek, 1999.

Zavičajnici grada Osijeka 1901. – 1946. (prir. Stjepan Sršan i Vilim Matić), Osijek 2003.

Zapisi Grada Osijeka: 1876. – 1886. (prir. Stjepan Sršan), Osijek 2006.

Zec Daniel, „Nepoznato djelo Roberta Frangeša Mihanovića u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33, Zagreb 2009.

Zec Daniel, *Opaske uz neka djela Roberta Frangeša Mihanovića: primjer zbirke kiparstva Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku*, rukopis teksta za Zbornik Zvonka Makovića, 2017.

Živaković Kerže Zlata, *S tradicionalnih na nove puteve: trgovina, obrt, industrija i bankarske ustanove grada Osijeka na prijelazu stoljeća od godine 1868. do 1918. : Prilozi za gospodarsku povijest grada Osijeka*, II. dio, Osijek 1999.

Živaković-Kerže Zlata, Jurković Jasna, „Lorenz (Lovro) Jäger, industrijalac i dobrotvor“, *DG Jahrbuch*, 22, Osijek 2015.

Arhivski izvori

Ostavina Hengl (HR – DAOS – 871).

Ostavine, Kraljevski sudbeni stol u Osijeku (HR-DAOS-123-6-4, kut. 499)

KOMZA, 1948., 16/48. Arhiva muzeja Slavonije Osijek

Indeks rođenih Osijek III., 1810. – 1923., list 105 i 108 (HR-DAOS-500, knjiga 856)

Internetski izvori:

<https://digital.belvedere.at/objects/2530/der-traunfall-bei-gmunden> (29. 9. 2017.)

<https://www.dorotheum.com/auktionen/aktuelle-auktionen/kataloge/list-lots-detail/auktion/10171-sommerauktion/lotID/7909/lot/1545701-johann-nepomuk-schodlberger.html> (27.9.2017.)

<http://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=37201> (30. 9. 2017.)

*Karl Leopold Pfeiffer (1834. – 1913.),
ustupio Daniel Zec*

*szállás Pfeiffer Felix (II.) im Jahre 1901 (Far
Tafel 71)*

*Felix Pfeiffer mlađi (oko 1863. – 1914.),
preuzeto iz rada Zoltána Horvátha*

*Grb Pfeiffera plemenitih od Seleša, preuzeto
iz rada Zoltána Horvátha*

*Kapela Pleban-Pfeiffer na osječkom
donjogradskom groblju, foto J. Najcer Sabljak*

Razglednica Čavrakove ulice, u sredini kuća Neumann/Pfeiffer u Osijeku (kuća desno vjerojatno također jedno vrijeme u vlasništvu obitelji Pfeiffer), ustupio Krsto pl. Knobloch

Pustara Višnjevci kod Rume, foto J. Najcer Sabljak

Gabor pl. Pfeiffer (gore desno) sa suprugom Gitom i njenim roditeljima u Kolumbiji, ustupio Krsto pl. Knobloch

Hugo Conrad von Hötendorf, Vodopad, 1843. (detalj)

*Hugo Conrad von Hötendorf,
Vodopad, 1843.
(foto J. Najcer Sabljak)*

*Hugo Conrad von Hötendorf,
Vodopad, 1843. (detalj)*

Zaboravljena baština obitelji Pfeiffer i slikar Hugo Conrad Von Hötendorf

Sažetak

Članovi poduzetničke i trgovačke obitelji Pfeiffer došli su na područje istočne Slavonije i Srijema iz Šoprona, s ciljem da u Osijeku i njegovoj okolici uspostave snažnu vezu svoje obitelji s tržištima ovoga dijela Austro-Ugarske te Bosne i Srbije. Od sredine 19. stoljeća oni su razvili snažnu trgovinu stokom, posebno svinjama, koje su prodavali u Ugarskoj, Austriji i Njemačkoj. Na području Slavonije i Srijema postepeno su kupovati ili zakupljivali brojne posjede, na kojima je križanjem različitih pasmina nastala i posebna vrsta slavonske crne svinje, tzv. fajferica. Ova je vrsta svinja postala poznata diljem Europe, a predstavljena je i nagrađivana na brojnim izložbama. Za povijest Hrvatske posebno su važne dvije obiteljske grane, koje su vremenom dobile i plemićke naslove, zahvaljujući ne samo svojim gospodarskim uspjesima, već i intenzivnim sudjelovanjem u različitim društvenim aktivnostima. Prva je grana koju je u Hrvatskoj utemeljio Karl Leopold Pfeiffer (Šopron, 1834. – Beč, 1913.), vlasnik pustare Orlovnjak kod Osijeka te nositelj titule *plemeniti* od 1901. godine, a nasljedne barunske titule od 1908. godine. Drugu je granu utemeljio njegov polubrat Felix Pfeiffer (Šopron, 1836. – Šopron, 1897.), koji je svojim sinovima ostavio uhodane trgovačke poslove te važan posjed Seleš nedaleko Osijeka. Njegovi će sinovi Felix mlađi, Konrad i Otto 1904. godine dobiti nasljednu titulu *plemeniti od Seleša*. Otto je za svoju obitelj 1928. godine kupio reprezentativnu stambenu zgradu na uglu tadašnje Čavrakove ulice koja je bila građena za uglednog osječkog odvjetnika i političara dr. Dragutina Neumanna (danas Muzej likovnih umjetnosti). Pretpostavljamo da je u toj kući do Drugoga svjetskog rata postojala značajna zbirka umjetnina, od koje je do danas u osječkim muzejskim ustanovama sačuvana tek poneka umjetnina. No, iz ostavštine njegovoga sina Gabora u Hrvatsku je nedavno iz Kolumbije vraćena slika *Vodopad*, rad uglednoga osječkog slikara Huga Conrada von Hötendorfa (1807. – 1869.). Analiza ove slike pokazala je da se mora pristupiti temeljitoj reviziji biografije i opusa ovoga umjetnika, koji u hrvatskoj povijesti umjetnosti zauzima važno mjesto kao jedan od najistaknutijih predstavnika tzv. *Osječke crtačke škole*.

Vergessenes Erbe der Familie Pfeiffer und der Maler Hugo Conrad von Hötzenndorf

Zusammenfassung

Die Mitglieder der Unternehmer- und Händlerfamilie Pfeiffer kamen aus Sopron in das Gebiet von Slawonien und Syrmium, mit dem Ziel, in Osijek und seiner Umgebung ein starkes Band ihrer Familie mit den Märkten dieses Teiles der österreichisch-Ungarischen Monarchie sowie Bosnien und Serbien zu schaffen. Von der Mitte des 19. Jahrhunderts entwickelten sie einen starken Handel mit Vieh, besonders Schweinen, die sie in Ungarn, Österreich und Deutschland verkauften. Auf dem Gebiet von Slawonien und Syrmium kauften oder mieteten sie allmählich zahlreich Besitze, auf denen durch Kreuzen verschiedener Rassen eine besondere Sorte des slawonischen schwarzen Schweines, genannt „fajferica“ entstand. Diese Rasse der Schweine wurde in ganz Europa bekannt, sie wurde auf zahlreichen Ausstellungen vorgestellt und mit Preisen belohnt. Für die Geschichte Kroatiens sind zwei Zweige der Familie besonders wichtig, die mit der Zeit auch Adelstitel erhielten, dank nicht nur ihren wirtschaftlichen Erfolgen sondern auch wegen intensiver Teilnahme an verschiedenen gesellschaftlichen Aktivitäten. Der erste Zweig wurde in Kroatien von Karl Leopold Pfeiffer (Sopron, 1834 – Wien, 1913), Besitzer des Gutes Orlovnjak bei Osijek sowie Träger des Titels *Edelmann* seit 1901 und des Erbbarontitels seit 1908, gegründet. Den zweiten Zweig gründete sein Halbbruder Felix Pfeiffer (Sopron, 1836 – Sopron, 1897), der seinen Söhnen eigeführte und bewährte Handelsgeschäfte sowie einen wichtigen Besitz Seles in der Nähe von Osijek hinterließ. Seine Söhne, Felix Junior, Konrad und Otto erhalten 1904 den Erbtitel *Edelmann von Seles*. Otto kaufte für seine Familie 1928 das repräsentative Wohngebäude an der Ecke der damaligen Čavrakova Straße, das für den angesehenen osijeker Advokat und Politiker Dr. Dragutin Neumann gebaut wurde (heute das Museum der bildenden Künste). Es wird angenommen, dass in diesem Haus bis zum Zweiten Weltkrieg eine bedeutende Kunstsammlung vorhanden war, von der bis heute in den osijeker Museumanstalten nur einige Kunststücke erhalten blieben. Doch aus der Hinterlassenschaft seines Sohnes Gabor wurde vor Kurzem aus Kolumbien das Bild *Wasserfall*, Arbeit des angesehenen osijeker Malers Hugo Conrad von Hötzenndorf (1807 – 1869) nach Kroatien zurückgebracht. Eine Analyse dieses Bildes zeigte, dass eine gründliche Revision des Lebenslaufes und der Werke dieses Künstlers, der in der kroatischen Kunstgeschichte, als einer der bedeutendsten Vertreter der sogenannten *Osijeker Malerschule*, einen wichtigen Platz einnimmt, notwendig ist.